

quaderns

DESPERTS A MITJANIT

EXTRA

Dolores Aleixandre

DESPERTS A MITJANIT

Dolores Aleixandre, rscj.

Conferència pronunciada el 20 de novembre de 2006
amb motiu del 25è aniversari de Cristianisme i Justícia

DESPERTS A MITJANIT	2
1. Jacob, el somiador (Gen 28, 12)	3
2. Jacob, el lluitador	6
3. Jacob, el coincident	7
4. Raquel, la insatisfeta	9
5. Raquel, la burleta	10
6. Raquel, la compassiva	11
RESPOSTES DE CRISTIANISME I JUSTÍCIA	15

El que més s'assemblaria al motiu pel qual ens hem reunit aquí aquesta tarda seria una celebració de noces de plata. Com si diguéssim: "XXV aniversari de l'enllaç entre el Sr. Cristianisme i la Sra. Justícia". I, remuntant-nos amunt fins a l'origen de l'emparellament, podríem afirmar que "es besaren el Cristianisme i la Justícia".

Clicant en el Google de la meva memòria bíblica, he buscat la primera parella que en la Bíblia es va fer un petó. I per allò de la comunicació interactiva, llanço al públic aquesta pregunta: Quina és la primera parella de la que consta en la Bíblia que es van fer un petó? Si no encerteu la resposta, us ho diré jo: Jacob i Raquel.

Jacob va reprendre el camí i es dirigí cap a les terres d'orient. Allà va veure un pou a camp ras i tres ramats d'ovelles ajaçats al voltant del pou, on abeuraven el bestiar. Una gran pedra tanca-va la boca del pou. Quan els ramats estaven aplegats, els pastors feien rodolar la pedra de la boca del pou, abeura-

ven el bestiar i tornaven a tancar el pou amb la pedra... Arribà Raquel amb les ovelles del seu pare, ja que era pastora. Quan Jacob va veure Raquel, la filla del seu oncle Laban, amb el ramat d'aquest, anà a la boca del pou, féu rodolar la pedra que el tancava i va abeurar el ramat del seu oncle Laban. Jacob va besar Raquel, tot plorant (Gn 29,1-11).

La parella es troba per primera vegada. El narrador fa entrar en escena aquella dona fascinant que devia ser Raquel, amb el seu càntir a la cintura i el seu ramat d'ovelles, vinclant-se, bellíssima. No és estrany que Jacob es sentís tocat pel seu dard i que des d'aquell moment anés embadalit darrere d'ella, com una ovella més.

El nom de Raquel significa Anyella; i el de Jacob, Suplantador, Enredaire, Embrollós (o també, “el del Taló”, perquè va néixer aferrant-se amb la mà al taló del seu bessó Esaú). El petó de Raquel fou objecte de molts comentaris rabínics: “Tots els petons són indecents, exceptuant tres casos: el petó de la grandesa, el petó de la trobada i el petó de la separació. Rabí Tanhuma afegí: I també el bes dels parents, perquè fou dit: ‘Jacob besà Raquel, perquè era parenta seva’” (GenR.70, 12)¹.

¿Com és que Jacob, el nostre pare, un dels patriarques elegits, es va deixar enganyar per la bellesa, si ‘*tota bella és enganyosa i tota formosor és vana*’ (Pr 31, 30)? És perquè, com és sabut, el nostre pare Jacob acostumava servir Déu sota l’atribut de la Glòria, i tot el que en ell hi havia era un esclat de la Glòria. És per això que, tot i que el recipient era material, ell enlairava aquest resplendor gloriós fins al seu Origen, i servia Déu amb ell. Per això es diu: ‘*I Jacob besà Raquel...i ella era bella*’².

Osees tindrà més endavant una opinió molt dolenta d’aquests amors, i fa quedar Jacob molt malament comparant-lo amb Moisès:

Jacob va fugir al país dels arameus; / ell, Israel, es posà a servir per una dona, / i per una dona va guardar els ramats.

Mentres que:

Gràcies a un profeta, / el Senyor va fer pujar Israel d’Egipte, / i per ell el poble era guardat. (Os 12,13-14).

No coincideixo amb el diagnòstic d’Osees, i menys encara en la present ocasió, ja que recordant el relats que es

refereixen a aquesta parella he trobat coincidències sorprenents entre la seva història i la de Cristianisme i Justícia. Resseguirem, doncs, les narracions al voltant de Jacob el *somiador*, el *lluïtador* en la nit, i el *coincident*, així com les de Raquel la *insatisfeta*, la *burleta* i la *compassiva*, i deixarem que siguin ells mateixos els qui ens interpel·lin i ens qüestionin.

1. Jacob, el somiador (Gen 28, 12)

Jacob va sortir de Beerxeba cap a la ciutat d’Haran. Quan el sol ja s’havia post, va arribar en un indret i s’hi quedà per fer-hi nit. Va prendre una pedra, se la posà per capçal i va dormir en aquell lloc. Tot somiant, va veure una escala que, des de terra, anava fins al cel. Els àngels de Déu hi pujaven i baixaven... Quan Jacob es desvetllà, va dir: Realment el Senyor és present en aquest lloc, i jo no ho sabia. I ple de temor va exclamar: Que n’és, de venerable, aquest lloc! És la casa de Déu i la porta del cel (Gn 28,10-17).

Jacob es passava la vida escapant-se; i era gairebé només quan es feia de nit i es posava a dormir que Déu podia atrapar-lo. El somni que Jacob tingué aquella nit ens comunica una convicció que CJ ha après molt bé: el món de Déu i el dels homes estan en contacte, i l’escala de comunicació amb Ell està plantada, no en un temple, ni en un santuari, ni en un lloc alt o qualsevol altre lloc sagrat, sinó on els homes i dones transiten, fan camí, descansen o s’ajauen a dormir.

CJ va néixer del somni de plantar una escala que comuniqui i relacioni

amb les “coses del cel” allò més terrenal que hi ha a la terra (l'economia, el mercat, el deute, el neoliberalisme, els impostos, l'ecologia, les migracions, les companyies farmacèutiques, les pressions, el treball-escombraria...) Del somni de fer de la praxis d'una vida compromesa amb els qui es troben en els marges de la societat, una experiència mística viscuda i vivificadora.

¿Quin és el resultat després de 25 anys? Que per les escales que han anat plantant puguen i baixen, es troben i conversen tota mena de persones i de grups: Ellacuría amb els nens del carrer; Lluís Espinal amb els refugiats; Ignasi de Loiola amb els gitanos; Dorothy Day amb un grup de presos; Teilhard de Chardin amb gent sense sostre; Francesc Xavier amb Hassan, el marroquí...

En un replà s'improvisa un grup de discussió sobre la globalització; i en un altre un petit simposi sobre si Déu és o no és perfecte. Es saluden gent d'Àfrica i de Cuba; els qui venen d'Iraq, de Sierra Leona i de Kosovo s'expliquen els seus problemes; místics sufis conversen amb Freud i Feuerbach; un grup de bisbes escolta les opinions de dones que se senten cristianes i feministes; d'altres amonesten González Faus sobre els perills que comporta afirmar que els pobres són “vicaris de Crist”.

I aquest trànsit incessant d'àngels que circulen amunt i avall va aconseguint que en molta gent s'afirmi més la convicció que els *àngels que baixen* no són una qüestió ètica derivada de la fe en Déu i de l'Experiència espiritual del creient, sinó un ingredient essencial d'aquesta experiència de fe. I també que els *àngels que puguen* (Mística i rela-

cions humanes, Monacat i ascetisme, Creure en la nit obscura, El llenguatge dels místics, Pedagogia de l'oració...) no pretenen fascinar els qui es troben perduts en la seva secularitat, sinó despertar inquietuds i indicar camins d'accés al Déu de Jesús que desemboquen en la taula de la comensalitat fraterna.

Si jo fos Jacob us preguntaria:

Després de 25 anys ¿quins són ara els vostres somnis?

Com acolliu el límit del vostre cansament, aquest cansament al que es refereixen els *Versos del Capitán* de Neruda: “*llego cansado del mundo que no cambia...*”? I també la disminució d'efectius entre vosaltres, l'angoixa de sentir que “hi ha molt a segar i pocs segadors”, i que els anys no perdonen...

I, a més, us preneu temps per a “anar-vos-en a dormir”, com aquell home de la paràbola de Marc 4? Jesús el presenta com a model de saviesa a l'hora d'actuar i d'intervenir: ell de primer *sembla* la llavor i, al final, *agafa la falç*, quan arriba el moment de la sega. Però sap també que hi ha un lapse de temps en el que a ell li toca no fer res, sinó que és la terra la que *per ella mateixa* fa que la llavor germini i el fruit creixi. I tot això passa *sense que ell sàpiga com*, mentre ell *dorm i es lleva* tranquil·lament, sense entossudir-se a dirigir uns ritmes que s'escapen del seu control.

En qualsevol treball pel Regne tenim l'assignatura pendent de descobrir quan ens toca estar actius i diligents en els tràfecs, i quan pacients i passius; quan els temps de posar tot el coll i quan els altres agrairien que no féssim més nosa;

quan la situació demana que estem alerta i intervinguem, i quan l'únic que podem fer és anar-nos-en a dormir; quan toca que analitzem i detectem les causes, i quan que encaixem les incapacitats i ignoràncies, reconeixem que ho sabem tot i que hi ha molts *perquè* i *coms* que ens seguiran defugint. Per tal d'aprovar aquesta assignatura, hauríem de fer bonament el que està al nostre abast, i després restar tranquils sabent que el procés que Déu mateix ha endegat farà que la llavor vagi creixent durant la nit, mentre nosaltres dormim.

Per això la pregunta de Jacob, el que dormia, seria aquesta: Com viviu el ritme entre *alternància* i *continuitat*, entre la "vigília activa" i l'abandó al "somni" en el que es revelen dimensions que passen la pròpia acció?

2. Jacob, el lluitador

Aquella mateixa nit, Jacob es va llevar, va prendre les seves dues mullers amb les dues serventes i els onze fills i travessà el gual del Jaboc. Els va fer passar a l'altra banda del riu i també hi dugué tot el que tenia; i ell es va quedar sol. Llavors un desconegut va lluitar amb ell fins a trenc d'alba. Veient que no podia vèncer Jacob, tot lluitant li va donar un cop a l'articulació de la cuixa i la hi va desllorigar. Després digué a Jacob: —Deixa'm anar, que despunta l'alba. Jacob va respondre: —No et deixaré anar que no m'hagis beneït. L'altre li va demanar: —Com et dius? Ell respongué: —Jacob. Li diu: —D'ara endavant no et diràs més Jacob, sinó Israel, perquè has lluitat amb Déu i amb els homes, i has vençut. Jacob li dema-

nà: —Digues-me, si et plau, el teu nom. Però ell va respondre: —Per què em preguntes el meu nom? I el va beneir allà mateix. Jacob va donar a aquell lloc el nom de Penuel, perquè deia: —He vist Déu cara a cara i n'he sortit amb vida. El sol va sortir quan Jacob ja havia passat més enllà de Penuel. Anava coix d'una cama (Gen 32, 25-32).

Altra vegada és de nit, però ara Jacob ja no és el dormilega, abandonat i confiat, que suporta el límit del seu cansament, sinó que és un Jacob vigilant i despert, que lluita enmig de la foscor. Ens trobem amb un text misteriós en el que hi descobrim paraules clau: *sol, nit, lluita, alba, nom, benedicció.*

"*Jacob es va quedar sol*": tot el que té, dones, fills, serventes, ramats, tot allò que era fruit de la benedicció que havia arrabassat amb engany al seu pare cec, ho ha deixat a l'altra riba; i ara s'endinsa sol en la nit i comença aquella lluita amb un personatge misteriós que inicialment no parla. La foscor és encara més paorosa quan no hi ha paraules i quan no és possible identificar per mitjà d'elles l'agressor. Però Jacob no es rendeix: continua lluitant fins que aconsegueix entrar en diàleg amb el desconegut fent-lo parlar. Abans de l'alba, les paraules pronunciades són la primera llum que cau sobre l'escena. El combat és seguit d'un intercanvi de paraules, i en elles Jacob reconeix algú capaç de beneir-lo i de atorgar-li un nom nou.

En el gual del *Jaboc* (hi ha aquí un joc de paraules entre *Jaboc* i *Jacob*), en la frontera entre el país "segur i fiable" de la pròpia família i la "terra de Déu" i "terra de pas" on hom roman sempre foraster, l'home llest i intrigant, construc-

tor i gestor d'ell mateix, és sorprès en la nit pel Déu vivent. I, finalment, li ha de fer front tot sol, i ha de rendir-se a aquell que l'espera per tal de beneir-lo. Surt d'aquesta lluita marcat per sempre, en el cos i en l'ànima, amb una identitat nova, un nom "nou", "Israel", un nom en el que "regna la força vencedora de Déu".

Ernst Jünger comenta aquest text³, i diu que és una història per a persones "atacades i assaltades", una "benaurança" de l'Antic Testament, que declara benaurat algú que no gaudeix d'una protecció miraculosa, sinó que és cruelment maltractat per les potències obscures; i que, tot i estar mig paralitzat, no abandona el combat fins que li és concedit de reconèixer el rostre de Déu més enllà del poder de les tenebres, precisament en el moment que es feia de dia.

El text ressona amb força en un temps en què la decisió de seguir lluitant contra les potències obscures (*mals inconsolables*, en paraules de Miguel García Baró) només pot arrelar en allò que el mateix García Baró anomena l'*esperança absoluta*. Reprodueixo les seves paraules: "Hi ha realment cristianisme només quan hi ha homes que en el secret de la seva intimitat s'atreveixen a esperar de veritat l'impossible. Així com no era possible que un executat amb un suplici d'esclaus fos ressuscitat per Déu mateix, contra les expectatives dels entesos en la religió, així també és avui impossible que la tendència destructora de la història es detingui i s'inverteixi. És impossible que els derrotats en tants segles de violència siguin rescatats, i que el seu dolor no només s'oblidi, sinó que s'esborri. És impossible que el que ja ha succeït sigui anihilat. És impossible que

els traïcionats recuperin la confiança en la humanitat. És, sobretot, impossible i escandalós que els pecadors passin a ser convidats al banquet etern del perdó i s'asseguin al costat dels justos sacrificats, per bé que se'ls hagi convidat tot de pressa, passada la hora undècima. És impossible que les oportunitats perdudes en totes les vides es puguin repetir, retornin i siguin recuperades. En definitiva, és impossible el regne dels cels, i no albirem amb quina política prudent podríem atraure'l a la nostra història, tan real i tan sòlidament possible. Precisament perquè tot això és impossible, ho esperem en l'activitat d'una esperança plena, que ha de ser alhora activitat incessant. Si creguéssim que l'impossible és possible, no només no miraríem el mal a la cara, sinó que ens posaríem a jeure i esperar de la lluita entre els déus del maniqueisme una solució final per a la nostra història. Només una llibertat assumida fins a les últimes conseqüències pot parlar encara eloqüentment de Déu enmig de les runes"⁴.

Aquesta esperança absoluta passa per seguir lluitant enmig de la nit fosca fins que despunti l'albada, i plorar, vèncer i demanar gràcia, arrossegar-nos per terra i deixar caure tota mena d'arrogància davant de l'insondable misteri del Nom, per tal de deixar-nos canviar humilment el nom. I aquest canvi no és només un reconeixement de submissió, sinó també el descobriment de la pròpia identitat, nova, misteriosa, la veritable, la que un Altre ens revela. Davant Déu, tot el que hi ha en nosaltres d'autosuficient, d'arrogant, de pretensió de poder i de domini, ha de rendir-se i s'ha de deixar "nombrar" i dominar amorosament⁵.

Si jo fos Jacob us preguntaria:

Com us ho feu per seguir en el “cos a cos” de la lluita amb Déu, quan avui tot sembla convidar a desistir, a desentendre’s, a evadir-se dels mals inconsolables?

Quines estratègies relacionals utilitzeu en aquest “cos a cos” per arribar a tocar l’existència concreta dels pobres (la seva corporeïtat, els seus rostres, els seus noms, les seves nafres...), sense quedar-vos només amb la pantalla de l’ordenador en la que apareixen les dades i les estadístiques sobre la seva situació?

Com us situeu davant l’acusació que sou uns utòpics, uns “somiadors d’impossibles”?

Com nodriu aquesta *esperança absoluta* de la qual deriven un amor més enllà de tota correspondència i una confiança total en el futur de Déu?

Quines ferides fan que coixegeu?

3. Jacob, el coincident

La història de Jacob des del ventre de la seva mare ve marcada pel signe d’una preferència:

Isaac va pregar al Senyor per la seva dona, que era estèril. El Senyor el va escoltar i Rebeca va quedar embarassada, però els fills que esperava topaven entre ells dins les entranyes de la mare. Ella deia:

—Per què m’ha de passar a mi una cosa així?/ Anà, doncs, a consultar el Senyor, i el Senyor li va respondre: / —Hi ha dues nacions en el teu ventre;/ dos pobles naixeran de les teves entranyes. /

L’un serà més fort que l’altre, / el més gran servirà el més petit.

Quan se li van complir els dies, Rebeca portava bessonada. El primer que va sortir era rogenic, tot ell cobert com d’un mantell pelut: li van posar el nom d’Esaú. Tot seguit va sortir el seu germà, agafant amb la mà el taló d’Esaú: li van posar el nom de Jacob. Quan van néixer, Isaac tenia seixanta anys. Els nois es van fer grans. Esaú arribà a ser un excel·lent caçador, que preferia viure al camp, mentre que Jacob era un home íntegre, que preferia viure en tendes. Isaac preferia Esaú, perquè li agradava menjar caça, però Rebeca preferia Jacob (Gen 25,21-28).

Tot i aquesta preferència de Déu per allò que és menys, tal com es revela a Rebeca i acompanya Jacob des del seu naixement, els relats sobre el patriarca el presenten lluitant amb travetes i trampes per ocupar el primer lloc i apoderar-se de la benedicció destinada al seu germà gran. El seu comportament va sempre dirigit a ocupar el primer lloc, a ser el més gran i a estar per damunt de tot. Però al final de la seva vida, quan ja era molt vell, trobem finalment un Jacob “coincident” amb Déu, vençut per les seves insòlites preferències, rendit a la seva estranya manera de jutjar i d’elogiar:

Després d’això, van fer saber a Josep que el seu pare estava malalt, i ell anà a veure’l amb els seus dos fills Manassès i Efraïm. Jacob en va ser informat: —El teu fill Josep ve a veure’t. Israel, fent un esforç, es va asseure al llit. Jacob digué a Josep: —El Déu tot-poderós se’m va aparèixer a Luz, en el país de Canaan, i em va beneir amb

aquestes paraules: “Et faré fecund i prolífic, i et convertiràs en una comunitat de pobles. Donaré aquest país a la teva descendència. Després de tu, serà per sempre la seva possessió”. “I ara prenc com a fills meus els dos fills que t’han nascut a Egipte abans que jo hi vingués. Efraïm i Manassès són tan meus com ho són Rubèn i Simeó. En canvi, els fills que has tingut després d’aquests seran només teus. I, quan hagin de rebre en heretat la seva part de territori, seran inclosos en la part d’Efraïm i Manassès. “Quan jo tornava de Padan, Raquel va morir als meus braços, durant el viatge, poc abans d’arribar a Efrata, en el país de Canaan. I la vaig enterrar allà, vora el camí d’Efrata, que és Betlem. Quan Israel veié els fills de Josep, va preguntar: —Qui són aquests? Josep va respondre al seu pare: —Són els meus fills, els que Déu m’ha donat aquí. Jacob li diu: —Acosta-me’ls, que els vull beneir. Israel tenia els ulls entelats per la vellesa i gairebé no hi veia. Josep li va acostar els seus fills, i ell els va besar i abraçar. Israel digué a Josep: —No em pensava pas tornar-te a veure, i Déu ha fet que et pogués veure a tu i fins i tot els teus descendents. Josep va treure els seus fills de la falda del seu pare i es prosternà fins a tocar a terra amb el front. Tot seguit va agafar de la mà els seus dos fills: Efraïm a la dreta i Manassès a l’esquerra. Efraïm es trobava, doncs, a l’esquerra d’Israel, i Manassès a la seva dreta. Josep els hi va acostar. Però Israel va creuar les mans: va estendre la mà dreta i la posà damunt el cap d’Efraïm, el més petit, i l’esquerra, da-

mant el cap de Manassès, que era el gran. Israel els va beneir així: —Que el Déu davant el qual han viscut sempre els meus pares, Abraham i Isaac, el Déu que ha estat el meu pastor des que existeixo fins al dia d’avui, l’àngel que m’ha alliberat de tot mal, beneeixi aquests nois. Que en ells es perpetui el meu nom i el dels meus pares Abraham i Isaac. Que es multipliquin a desdir arreu del país. A Josep no li va agradar que el seu pare posés la mà dreta damunt el cap d’Efraïm, i va agafar la mà del seu pare per passar-la del cap d’Efraïm al cap de Manassès. I li va dir: —Així no, pare. El primogènit és aquest. Posa la teva mà dreta damunt el seu cap. Però el seu pare s’hi va negar: —Ja ho sé, fill meu, ja ho sé. També els descendents de Manassès arribaran a ser un gran poble. Però el seu germà petit serà més gran que ell, i la seva descendència serà com una nació sencera. Aquell dia els va beneir així: —Els d’Israel es valdran del teu nom, Josep, per a beneir, i diran: “Que Déu et faci com Efraïm i Manassès!” Així Jacob va posar Efraïm davant de Manassès (Gen 48, 2-20).

A Jacob li va costar tota la vida coincidir amb les preferències de Déu; però, finalment, havia assolit aquesta “afinitat” amb Ell. Una llarga existència de contradiccions i discordances culmina així amb una identificació espontània amb Déu i els seus camins.

Si jo fos Jacob us preguntaria:

Amb quina espontaneïtat se us “creuen les mans”, quan es tracta de preferir, valorar, escollir?

Com us ho feu perquè els programes, les publicacions i els cursos que dissenyeu, així la inclinació real del vostre cor i de les vostres vides, vagin coincidint cada vegada més vers aquells que, com el Servent, no tenen rostres humà...?

4. Raquel, la insatisfeta

La figura de Raquel es presenta sota el signe de l'esterilitat i, com Sara i Rebeca, està marcada per la empremta dramàtica d'una situació que feia que l'estèril pogués comparar-se amb un mort vivent, un cec, un leprós o un pobre⁶. En la Bíblia, la vida no té sentit més que en referència a la promesa de Déu a Abraham que arribaria a ser una gran nació; i només té valor quan està oberta a l'infinit de les generacions: per això l'esterilitat suposa mort i desolació. Una estèril porta damunt seu el signe del càstig de Déu pels seus pecats, i la seva situació la impossibilita per a ser digna companya del seu marit.

Les dones estèrils qualifiquen la seva situació amb el terme hebreu 'oni': *desgràcia, dissort*, que la Bíblia dels LXX traduirà gairebé sempre al grec com *tapeinosis* (no humilitat, sinó humiliació), que és un dels termes més forts en el vocabulari de la pobresa de l'Antic Testament. Tal vegada és per això que Raquel demana angoixada a Jacob: *Dóna'm fills o em moro!*, i rep una resposta irritada que revela a qui s'atribuïa l'origen de tota fecunditat: *Per ventura estic jo en el lloc de Déu per negar-te el fruit del teu ventre?*" (Gen 30,1-2).

Les dones cridades a gestar un poble per a Déu foren estèrils, i això no suposa una coincidència casual, ni un detall superflu introduït en els textos. En la intuïció dels autors, aquesta convergència recobra un sentit profund que toca l'origen de la fecunditat: aquelles dones foren inici del poble de Déu *no malgrat que* eren estèrils, sinó *perquè* eren estèrils. Els textos les presenten utilitzant tots els mitjans que tenen a l'abast per vèncer la desgràcia de la seva sort: donen les seves esclaves als marits, ploren, impregnen, es barallen, usen males maneres... però en totes les seves històries es fa ressaltar que allò que les arrenca de la seva condició humiliant és l'acció del mateix Déu, perquè quan s'acaben les nostres possibilitats aleshores comencen les de Déu:

El Senyor es recordà també de Raquel, la va escoltar i la va fer fecunda. Ella va concebre i va infantar un fill; i aleshores exclamà —Déu m'ha tret de sobre la meva ignomínia. Li va posar el nom de Josep, i afegí: —Que el Senyor em doni encara un altre fill (Gen 30,1; 31,1-2).

Josep, en hebreu, vol dir que el senyor afegeixi [un altre fill]. Així, doncs, Josep devia créixer amb la sensació que era incomplet, que "no era prou", que havia d'estar pendent que vingués un altre germà. Per això la insatisfacció que caracteritza Raquel és la seva negativa existencial a conformar-se, a instal·lar-se, a deixar de desitjar encara més.

Si jo fos Raquel us preguntaria:

Com us ho feu per aguantar en la bretxa del que roman inacabat i incom-

plet, en la memòria de seguir essent “inquilins d’allò penúltim”?

Quines precaucions preneu contra la temptació de l’autosatisfacció?

Quins són els noms dels vostres fills: Josep o Dayan [el suficient]?

Com cultiveu la memòria que els vostres èxits i encerts, que són molts, els rebeu com “do de fecunditat”, i no com conquesta de la vostra pròpia eficiència?

5. Raquel, la burleta

Tota la saga de Jacob és un relat es-purnejant d’humor, començant pel nar-rador i seguint en els personatges:

— Jacob es burla del seu germà Esaú i li pispa la primogenitura (Gn 25, 29); es burla del seu pare i l’enganya fent-se passar per Esaú (Gn 27); es burla dels pastors que estaven vora el pou i retira ell sol la pedra (Gn 29 1-10); es burla de Laban, es seu sogre, amb trampes mà-giques per tal d’aconseguir que les se-ves ovelles siguin més nombroses (Gn 30, 25-43).

— De la seva banda, Laban es bur-la de Jacob donant-li Lia com a muller, no Raquel: “No és el nostre costum ator-gar la petita abans que la gran” (Gn 29, 24-26).

— Les dues germanes se’n burlen de Jacob:

Un dia, durant la sega del blat, Rubèn va sortir al camp, va trobar-hi man-dràgores i les portà a la seva mare Lia. Raquel va dir a Lia: —Dóna’m man-dràgores de les que ha dut el teu fill.

Lia va respondre: —¿No en tens prou de prendre’m el marit, que encara em vols prendre les mandràgores del meu

fill? Raquel va respondre: —Si me les dones, aquesta nit podràs dormir amb Jacob. Cap al tard, quan Jacob torna-va del camp, Lia sortí a trobar-lo i li di-gué: —Avui passaràs la nit amb mi: t’he adquirit com a paga a canvi de les mandràgores del meu fill. Jacob va dormir amb Lia aquella nit. (Gn 30, 14,-30).

— Finalment, Raquel es burla del seu pare i dels ídols que aquest venerava:

Laban, per la seva banda, se n’havia anat a tondre les seves ovelles, i Raquel ho va aprofitar per a robar els ídols domèstics del seu pare. Jacob, d’amagat de Laban, l’arameu, va fugir sense dir-li res. Va fu-gir amb tot el que posseïa... Laban pren-gué amb ell gent de casa seva, el perse-guí durant set dies i l’aconseguí a les muntanyes de Galaad... Laban va dir a Jacob: —Què has fet? M’has enganyat! T’has endut les meves filles com si fossin presoneres de guerra... Però, si te n’has anat perquè enyoraves molt la casa del teu pare, per què m’has robat els meus déus?... Laban va entrar a les tendes de Jacob, de Lia i de les dues serventes, i no hi trobà res. Sortint de la tenda de Lia, va entrar a la de Raquel. Però Raquel, que havia pres els ídols domèstics, els havia amagat a la sella del camell i s’hi havia assegut al damunt. Laban va regirar tota la tenda i no hi va trobar res. Raquel va dir llavors al seu pare: —Que el meu senyor no s’enfadi si no puc aixecar-me davant seu; és que tinc el que solen tenir les dones. Acabat l’escorcoll, Laban no havia trobat els ídols domèstics. (Gn 31, 19-35)7.

El relat està amarat d’un humor fi-níssim: aquell humor que restableix les dimensions autèntiques del que és humà

i de les seves pretensions, aportant el sentit de la relativitat i concedint a cada cosa la importància que mereix. Gràcies a aquest humor, els ídols robats apareixen com símbols de l'abominació i alhora con déus ridículs, incapaçs de defensar-se davant d'una dona amb la seva regla.

Diu José Mª Cabodevilla: "L'humor no destrueix res, només des-construeix, desmunta, fa palès que en la teologia hi ha molta cosa d'enginy mecànic. Posseeix la mesura d'allò que és relatiu, perquè impedeix confondre Déu amb la idea que nosaltres tenim d'ell; denuncia les disfresses amb les que, a voltes, el llenguatge teològic intenta cobrir la nuesa de l'enteniment humà davant Déu. La fòrmula de l'humor seria: 10% de lucidesa que ens faci veure el 90% d'impotència"⁸.

Si jo fos Raquel us preguntaria:

Com cultiveu l'humor i aquella lucidesa que salva quan impedeix que confonguem Déu amb les idees que nosaltres tenim d'Ell? En mig de tanta feina, tantes preocupacions, tanta lluita, trobeu espais i temps per aquelles dues úniques coses (el joc i el riure) que, segons el midras, foren tot el que Adam i Eva es van poder emportar del paradís?

Esteu amatents a no prendre-us vosaltres mateixos massa seriosament i a riure-us-en dels ídols de els certeses apodíctiques, les adhesions irrompibles i els principis immutables?

6. Raquel, la compassiva

Les últimes notícies sobre Raquel són dramàtiques:

Van partir de Betel i, quan faltava un tros de camí per a arribar a Efrata, Raquel va donar a llum. El part va ser molt difícil. Mentre infantava amb dificultat, la llevadora li va dir: —Anima't, tens un altre fill. Raquel s'estava morint. Abans d'exhalar el darrer sospir, li posà el nom de Benoní, però el seu pare li va donar el de Benjamí. Raquel va morir, i la van enterrar vora el camí d'Efrata, que és Betlem. Jacob va erigir un pilar sobre la seva tomba: encara avui és conegut com el pilar del sepulcre de Raquel. (Gn 35,16-19).

Més endavant, Jeremies pronunciarà un oracle que presenta Raquel, la mare del poble d'Israel, com una dona que, bé que havia mort, seguia viva per plorar els seus fills que caminaven cap a l'exili:

Això diu el Senyor: / A Ramà se sent un crit, / un plany, un plor amarg: / és Raquel que plora els seus fills / i no vol que la consolín, / perquè els seus fills ja no hi són. / Això diu el Senyor: / Deixa de plorar, eixuga't les llàgrimes. / No perdràs la paga del teu treball, / els teus fills tornaran del país enemic. / Ho dic jo, el Senyor. / El teu futur és d'esperança, / els teus fills tornaran a la pàtria. / Ho dic jo, el Senyor (Jer 31,15-17).

La dona que va morir en néixer el seu segon fill, Benjamí, i que va ser enterrada a Efrata és com si hagués donat la vida dues vegades: la va donar al seu fill a costa seva, i la segueix donant als seus descendents gràcies a la compassió que té envers ells. Jeremies utilitza la seva figura per afirmar amb tota certesa que el poble viurà⁹.

El Zohar pregunta: “¿Quan arribi el Messies, per on passarà? L’Escriptura contesta: “*Per un camí*” (Dt 22, 6), i això és una al·lusió a la tomba de Raquel, que es troba en una bifurcació de camins. I el Messies anirà a consolar-la. Ella no va voler rebre les consolacions del Sant, sigui beneït, però rebrà els consols del Messies, s’aixecarà i l’abraçarà. I aleshores, la llum inundarà tot el món, començant per Jericó”¹⁰.

Menahem (“consolador”) és un dels noms del Messies, el qual, com el Servent d’Isaïes 53, carrega damunt seu els sofriments dels homes i porta tot el seu pes i el seu dolor fins a la humiliació, l’oprobri i la mort. Així és Raquel, inconsolable davant el dolor dels seus fills i no acceptant més consolació que la del mateix Messies. La tradició jueva compara Raquel amb la Sekinah, que “és la veritable Raquel que plora els seus fills”. És ella la que va omplir el buit que es va crear amb la desaparició de Raquel i la que roman unida a la família d’Israel¹¹.

El Talmud associa les llàgrimes de Raquel a les llàgrimes de Déu que cauen en el mar quan es recorda dels seus fills que viuen en l’exili, oprimits en mig de les nacions¹². Aquestes llàgrimes, quan cauen, fan una fressa que se sent fins als confins de la terra, com una mena de terratrèmol. I, al llarg de les tres vetlles de la nit, el Sant, sigui beneït, crida i brama com un lleó per expressar que la dissort dels seus fills li trenca el cor. (Berakot 59^a i 3^a).

Aquesta imatge origina al segle XI la litúrgia del *tiqqun Hatzot*, la reparació de mitjanit. En paraules de Catherine Chalièr: “Si Déu plora a mit-

janit, ¿no és el nostre deure romandre desperts en aquesta hora i plorar amb Ell i per Ell? Aquestes dues lamentacions, la seva i la nostra, són expressió d’una comunitat humano-divina en la vetlla, i el descobriment d’aquesta capacitat d’estar vetllant al costat de Déu en mig de grans tenebres, obre un espai de dissidència en mig de la connivència fatal amb els poders del mal. Aquell que està commogut pel dolor diví i es manté vetllant a causa de les seves llàgrimes —llàgrimes inaudibles enmig del brogit del món— es manté atent i en contacte amb allò que, en el més secret d’un mateix, li parla d’una realitat que el depassa, i experimenta de nou que el buf de Déu transforma la pols en “ànima vivent”, com ho relata el Gènesi. I és per això que el plany de Raquel que plora pels seus fills està tot ell amarat d’esperança”¹³.

Una altra tradició jueva anomena “aigües que ploren” a les “*aigües de baix*” del relat del Gènesi, perquè es troben barrejades amb les escòries del mal que brolla del *tohu-bohu*. La tasca humana en mig d’un món violentat per aquests poders malèfics consisteix a prestar oïda a aquestes aigües que ploren per tal d’eivar-les vers la santedat. Paradoxalment, és l’home qui ha d’assumir aquesta tasca “d’ajudar i donar força a Déu”, que és impotent per a transmetre tota la seva llum a la creació i es troba afligit per l’exili de la seva Sekinah (Déu en la seva immanència) a dins del món d’aquestes escòries.

Un rabí que visqué en el ghetto de Varsòvia ensenyava, en el moment del més pregon desastre, que Déu és la font única de la creació (àdhuc del *tohu-bo-*

hu), però que no pot amb el seu alè i la seva paraula sotmetre aquesta energia rebel sense el consentiment dels homes. És per això que el qui s'acosta a Ell no troba serenitat ni descans, sinó el do de les llàgrimes¹⁴.

Aquesta relació entre compassió (llàgrimes) i obres (“ajudar Déu”) queda reflectida en el text de Jeremies que presenta Raquel no sols “plorant”, sinó també “treballant”: *Hi ha recompensa pel teu treball (peu'latek) (31, 37)*.

Ens podem preguntar si aquesta *recompensa* atorgada al *treball* que acompanya les llàgrimes anirà en la direcció que suggereix el Salm 126: “*els qui sembren amb llàgrimes segaran amb joia*”, és a dir, que les llàgrimes desapareixeran i seran substituïdes per l'alegria. Però la convicció de Jeremies és diferent: Raquel *refusa el consol*, no accepta un alleujament que apaivagui el seu dolor, sinó que exigeix de Déu una redempció absoluta que retorni la vida als seus fills perduts. I és precisament aquest desconsol que rebutja un apaivagament parcial i provisorï el que sembla que fa reaccionar Déu i aconseguir que prometi recompensa i esperança.

Per tant, és precisament a aquestes llàgrimes inconsolables que duen a l'acció i al treball a qui es promet aquella “esperança absoluta”, de la que parlava García Baró; i el consol consistiria en que el cor, sense que s'elimini el seu trencament, es veuria visitat i habitat per una alegria que fa que baixi sobre l'existència un buf de vida divina. Tot i això, aquest descens, lluny de deixar-lo satisfet, aguditza encara la ferida del cor, perquè allò que anuncia continua sent inabastable i inaprehensible per a

nosaltres. Déu no ve a omplir cap buit: orienta el nostre desig més enllà d'allò que som capaços d'entrellucar per nosaltres mateixos. A través d'aquesta alegria fugitiva Déu deixa entreveure que la proximitat de la Seva vida és la veritable resposta a allò que el nostre desig espera¹⁵.

Si jo fos Raquel us preguntaria:

Compteu com cosa natural que donar a llum la vida comporta sempre “dolors de part”?

Acaroneu i transmeteu el convenciment que és la capacitat de sofrir amb els altres el que permet percebre aquella veritat que queda ordinàriament fora del nostre abast? I això amb plena consciència que aquesta postura resultarà sempre herètica per als qui segueixen defensant el “dogma” pseudo-teològic de la necessitat de privilegiar la lucidesa sobre la emoció, perquè aquesta faria incertes les fronteres entre un mateix i els altres, introduiria un vertigen perillós i distorsionaria la correcta percepció de les coses...

Entre les moltes maneres de viure el cristianisme, la que us ha tocat a vosaltres (i a molts altres a través de vosaltres) és la de mantenir-se ben desperts enmig de la nit per tal d'escoltar el “bramul de Déu” davant la injustícia. Com us doneu suport els uns als altres, i us deixeu donar suport, per tal de poder mantenir-vos en aquesta vetlla i deixar que sigui la compassió la que us sostingui en aquesta tasca “d'ajudar Déu”?

Acabo recordant una observació preciosa del narrador que s'endinsa en

els sentiments de Jacob en el període d'espera per aconseguir la dona que estimava: “Jacob va servir de franc du-

rant set anys per Raquel, i li semblaren dies pel gran amor que sentia per ella” (Gn 29, 20).

Vosaltres porteu 25 anys treballant per unir el Cristianisme amb la Justícia, aquella justícia que el Senyor que ens dona nom estima amb un amor tan apassionat.

Tant de bo que us semblin també “dies” els esforços del vostre servei de franc, del vostre aguantar després a mitjanit per tal d'arribar a posseir-la.

NOTES

1. *Midrash Rabbah*, Vol.I, p. 645.

2. Menachem M.BRAYER, *The Jewish Woman in Rabbinic Literature. A Psychosocial perspective*, New Jersey 1986, p.37.

3. “La lutte avec Dieu. Au gué du Yabbok. Gen 32,23-32”: *Christus* 138, Abril 1988 p.243-253.

4. “El silencio sobre Dios en la cultura actual”: *Corintios XIII* nº 116, Octubre-Diciembre 2005, pp. 113-132.

5. Cf. F. ROSSI DE GASPERIS, *Prende il Libro e mangia! De la creazione alla Terra Promessa*, Bologna 1998, pp.58-77.

6. “El Nom Sant mai no fa estada en un lloc defectuós. Vine i mira: l'home que no deixa fills en aquest món, quan surt d'ell no pot adherir-se al Sant Nom i no pot travessar el vel, perquè és defectuós i incomplet” *Zohar*, Trad. C. MOPSIK, Verdier 1981, p.235.

7. “El Sant, sigui beneït, no va voler crear la dona (...) a partir del cor, perquè no fos propensa a la gelosia; i, tanmateix, ho és: Raquel va tenir gelos de la seva germana (Gn 30, 1); ni la va crear de la mà, perquè no fos lladre; i, tanmateix, Raquel va robar els amulets” (Gn 31,19) (GenR.80,5). “Raquel havia robat els amulets, els havia amagat en una montura de camell i s'hi havia assegut al damunt (Gn 31-34). Rabí Yohanan deia: “No va

poder trobar els amulets, i en comptes d'ells va trobar els vasos en els que s'havien transformat” (GenR. 74,9).

8. *La jirafa tiene ideas muy elevadas. Para un estudio cristiano del humor*, Madrid 1989,p.65.

9. “Per què Jacob va enterrar Raquel en el camí d'Efrata? Perquè sabia que els exiliats passarien per allí i ella podria intercedir per ells. Per això està escrit: ‘És Raquel que plora pels seus fills...’ Això diu el Senyor: deixa ja els teus gemecs, no segueixis plorant, perquè les teves obres serà recompensades” (Jer 31,15-16) (GenR.82,10).

10. *Zohar*, o.c.127.

11. Cf. G. SCHOLEM, *Les Grands Courants de la Mystique Juive*, Paris 1994, 246.

12. Segons el llibre dels Jutges, el Senyor “No pogué resistir per més temps l'infortuni d'Israel”(10,6).

13. Cf. Catherine CHALIER, *Traité des larmes. Fragilité de Dieu, fragilité de l'âme*, Paris 2003, p.48-50.

14. *The Holy Fire, The Teachings of R. Kalonymus Kalman Saphiro, the Rebbe of the Warsaw Ghetto, (1889-1943)*, Northwhale, New Jersey, Londres 1994, p.142. (Citat per C. CHALIER, o.c.36).

15. Cf. Catherine CHALIER, o.c. pp.48-55; 177-193.

La Dolores no només ens anima i ens aconsella. Ens exhorta a l'humor que “no destrueix, sinó que descobreix”; i en això ens agradaria fer-li cas. Perquè ella (tal vegada anticipant aquest ministeri eclesial de la dona que algun dia acabarà arribant) també ens fa un requitzell de preguntes com les que solien fer els confessors en la nostra joventut. Això ens obliga a que, abans d'acabar, ens confessem una mica i responguem aquestes preguntes.

Somiem com Jacob? El nostre somni més elemental és el més difícil: que tots els éssers humans puguin menjar tres vegades al dia. Que alguna autoritat eclesiàstica escrivís un document que digués, com Sant Pau als Gàlates: Si algú, encara que fos un àngel o un papa, us anuncia un altre evangeli en el que Déu no és el Déu dels pobres, tingueu-lo per un proscrit. A un nivell més modest somiem arribar als cent mil exemplars de tirada dels Quaderns, i tenir més economistes en el nostre equip.

El ritme entre alternància i continuïtat el vivim malament, no ens hem d'enganyar. La necessitat de nous llenguatges prou que la sentim; però la importància que aquests llenguatges, que han de ser nous, no esterilitzin allò que haurien de transmetre i només transmetin la vella resignació de sempre, o que no ens facin caure en la tram-

pa dels que intenten desmuntar els estats de benestar dient que només els volen transformar i salvaguardar... això requereix un esforç que ni els entrenaments del Barça...

El plany de Neruda que Dolores ens citava (“*cansado de haber visto la tierra que no cambia*”) ens permet reprendre a lo divino (que deia Juan de Yepes) la mateixa resposta que donava el poeta: “*pero al entrar Tu Risa, sube al cielo y me llama y abre para mí toda las puertas de la vida*”. Aquest somriure del cel ens ha donat forces, i ens obliga.

Ens obliga, per exemple, a prendre seriosament —més del que solem fer-ho— aquest midrash que algú va fer sobre el passatge de la dona adúltera:

Li van presentar a Jesús una humanitat sorpresa en flagrant infidelitat, i li van preguntar: “La justícia mana que aquesta gent sigui eliminada; tu ¿què dius?” I Jesús va contestar allò de “el qui de vosaltres estigui lliure de pecat que tiri la primera pedra”. I els acusadors es van anar retirant, començant pels més vells. Nosaltres estàvem entre aquests.

Però, mentre es retiraven, Jesús els cridà: “No us en aneu, que jo a vosaltres no us condemno.” Aleshores, els acusadors van anar tornant sense les seves pedres, i digueren a Jesús: “Mestre, si tu no ens condemnes, tampoc nosaltres no la con-

demnem a ella". I Jesús es girà vers la dona i li digué: "Si aquests no et condemnem, tampoc jo no et condemnaré".

Sabem que som uns perdonats, i és així com voldríem treballar per la justícia: com uns perdonats.

Ens acusem que no sempre ho sabem fer. Però també hem d'acusar-nos que no sempre sabem creuar les mans i posar Efraïm per davant de Manassès. No està bé en les confessions parlar en defensa pròpia, però, si més no, voldríem expressar la dificultat que trobem per a fer això. En l'obra-antologia *Vicarios de Cristo: los pobres*, s'esmenta en el pròleg un proverbi que sembla ser japonès i diu: "És inútil parlar amb aquells que no han menjat el seu pa amb llàgrimes". Doncs bé, davant la inaudita crueltat d'aquest món pensem a vegades que hauríem d'aixecar més la veu i que la nostra paraula hauria de ser més dura. Altres vegades tenim por de cridar massa i de somriure massa poc. A estones ens acusem de soflamàtics; però altres vegades ens acusaríem de "so-flemàtics"... En aquest context, una temptació d'autosuficiència seria com la del metge que estigués satisfet d'haver donat una aspirina a un malalt de sida.

Estratègies relacionals? Segurament no hem tingut prou cura d'una cosa que ens havíem proposat moltes vegades: que els qui formen el nostre equip passin d'una manera directa i immediata per l'Experiència de les víctimes i el contacte immediat amb elles. Tan de bo aquest propòsit fos com un fermall que tanqués les nostres noces de plata.

Tan de bo complíssim també una mica millor allò que tant desitgem: que les relacions entre nosaltres, en l'equip i en

els qui treballen més dia a dia, siguin relacions de plena confiança i cordialitat. Tan de bo sabéssim fer que els qui treballen amb nosaltres i per a nosaltres estiguin joiosos no només perquè s'ho val la causa per la que treballen, sinó perquè se senten ben tractats. I podríem afegir, finalment: Tan de bo sapiguem ampliar la nostra xarxa de treball i d'il·lusió per la justícia, unint-nos i col·laborant amb els altres que han estat també contagiats per la mateixa passió, la passió dels qui ploreu amb Déu i treballen amb ell perquè el món sigui més com ell vol.

Sabem que cal que ens en riguem de les nostres "conviccions apodíctiques", que a voltes idolatrem. Però això ens és difícil, perquè, com Sara, hem de començar per riure'ns de la "convicció apodíctica" que "no hi ha res a fer". Com deia bé la Dolores hi ha "una *esperança absoluta* de la que deriven un amor que sobrepassa tota correspondència i una confiança total en el futur de Déu". I hom descobreix el secret d'aquesta *esperança absoluta*, no quan mira les estadístiques o les dades en l'ordenador, sinó quan surt a l'encontre d'aquests germans concrets ferits per un món que fereix molta gent; hom el descobreix quan tiene *el corazón lleno de sus nombres* (que diria Casaldàliga) i descobreix les seves lluites i les seves esperances indestructibles.

Això seria, més o menys, el que entraria en la nostra confessió; la qual hauria d'acabar a la manera clàssica: "i a Vostè, Mare, li demanem penitència i absolució". Que Aquell que ens crida i ens envia en doni la força "per a seguir lluitant en mig de la nit fosca fins que despunti l'albada".